

nevelési és szabályozó funkciókat is betölthetnek. A szórakoztatás mellett lehetőséget teremtenek a párvalasztásra, szerelmi kapcsolatok kibontakozására, illetve közösségi szinten működő vélemények, kritikák közvetítésére is. Számos szokás kiegészítő eleme a szimbolikus ajándékcseré, amelyek a baráti, rokon és komasági kapcsolatok ápolásában és megerősítésében játszanak kitüntetett szerepet. A szokások szimbolikus funkciói mellett a szerző részletesen kitér az ajándéktárgyak, a különböző dramaturgiai eszközök és az öltözetek, textiliák szimbolikájára is.

A kötet stílusát meghatározza az, hogy a szerző magyar nyelv és irodalom szakot is végzett, és tanárként, újságíróként is dolgozott. A szokások leírása és bemutatása rendkívül olvasmányos, az irodalmi szóképek használata mellett fényképes illusztrációk, vers- és énekszövegek, kották is tarkítják a különböző fejezeteket.

A kötet egyik erőssége abban rejlik, hogy bemutatja a generációk közti jelentős különbségeket, és részletesen ábrázolja a fiatalok és idősebbek egy-egy szokáshoz való viszonyulását. Sok helyen talált példát arra vonatkozóan, hogy egy közösség fiataljai szorgalmazzák egy dramatikus játék, szokás felújítását, megpróbálják azokat az idősektől vagy különböző forrásokból újratanulni. Ezzel ellentétes viszonyulásokról is ír: amikor a fiatalokat már nem érdekli a településük életében hajdanán nagy szerepet játszó népszokások sorsa, és nem gyakorolják már azokat, így azok feledésbe merül(het)nek.

A kötetben bemutatott egyik érdekes jelenség, hogy egyes vidékeken különböző felekezetű és különböző etnikumú közösségek együtt gyakorolnak bizonyos szokásokat. Ilyen például Vajdaszentiványon, Bordoson és Erdőszentgyörgyön a húsvéti fenyőállítás, ahol a magyarokkal együtt élő cigányok is gyakorolják ezt a szokást. Búzásbesenyőben három felekezet tagjai (katolikusok, ortodoxok és reformátusok) járnak kántálni, és minden család mindhárom felekezet kántálóit fogadja.

Jómagam a napjainkban is élő, a dramatikus szokásjátékokat és a karneváli elemeket is felvonultató, kitalált lovas és huszárhagyományok kutatásával foglalkozom, ezért meghatározó élmény volt számomra az, hogy a kötetben számos dramatikus szokásjáték bemutatása során megjelenik a huszár alakja is. A farsangi ünnepkörben az ún. „szép maszkok” kategóriájába tartozott, és a lakodalmas szokásjátékokban is kiemelt szerepe volt a huszárnak.

A szerző úgy véli, hogy az év ünnepi szokásainak most megvalósult ismertetése mellett szükség lenne egy emberi életút játékos szokásainak bemutatása is. Reméljük, hogy hamarosan egy ilyen gyűjtés eredményeit is kezébe veheti majd Barabás László tollából az olvasó, ami méltó kiegészítése lesz a most megjelent könyvének, mely a mezőségi, székelyföldi és aranyosszéki népszokások iránt érdeklődő szakemberek és műkedvelők számára megkerülhetetlen olvasmány.

Pál Emese

„Vétkesek közt cinkos, aki néma”

Perka Mihály: Gyökerek. A moldvai magyarokról. A csángók.

Fordította, szerkesztette és az utószót írta Iancu Laura. Kariosz Kiadó. Bp. 2020. 584 old. és 17 kép

Habent sua fata libelli... igen, a könyveknek megvan „a maguk sorsa”: dicsőséges, szégyenletes, felemelő vagy éppen semmitmondó. Perka Mihály könyvére talán a *torokszorító* jelző illik leginkább!

Nemcsak azért mert egy pusztulásba sodort népcsoport kálváriájáról, veszendő értékeiről tudósít, amiről olvasva elszorul a torkunk, de azért is, mert megismerhetjük belőle a *kezet*, sőt a *kezeket* is, amelyek

Halász Péter (1939) – agrármérnök, néprajzkutató, ny. főtanácsos, Gyimesközéplek, tatrosmente@gmail.com

a torkot szorongatják. A Moldvában élő római katolikus csángó magyarokról, elsősorban a szerző szülőfalujáról, Szabófalva népéről és sorsáról szól ez a könyv. Mert bár Lakatos Demeter szabófalvi népköltő szerint „*egy nép nagyond nehezen pusztul el*”, a folyamat keserves és megalázó az áldozatok és – talán – a vétkesek számára is.

A könyv szerzője az egyik leghíresebb „északi csángó” akkor még szintiszta magyar Szabófalva szülötte. Ott látta meg a napvilágot 1938 szeptemberében, amikor a családokban – a román tanfelügyelő jelentése szerint – „...otthon csak magyarul beszélnek...” (Trunki Péter – Bodó Csanád: *A tanfelügyelő jelenti*. Kriterion. Kvár. 2017. 125.) Perka Mihály nemcsak az általános, de a középiskolát is román tannyelvű iskolában járta ki, csak az egyetemet végezhette magyarul Kolozsváron, mégpedig történelem szakon. Szülőfalujában később iskolaigazgató lett, de 1976-ban leváltották, mert nem volt hajlandó diákjainak megtiltani, hogy anyanyelvükön is beszéljenek. 1990 után óriási csalódásként élte meg, hogy a kommunizmus névleges bukása után sem az egyházban, sem a közigazgatásban nem változott érdemben semmi, a népszámlálási biztosokat a papok az adatok meghamisítására kényszerítették, igazgatónője pedig kitiltotta az iskolából az önként jelentkező fiatalokból alakított magyar nyelvkört. Mint egy vele készült interjúban elmondta, a nemtelen támadások hatására érlelődött meg benne az elhatározás, hogy megírja Szabófalva és a csángóság „hiteles történetét”. Mert már egyetemista korában elkezdte gyűjteni a szülőfalujával foglalkozó és szülőföldjére vonatkozó adatokat, írásokat, különböző helyeken megjelent dokumentumokat. A két évtized alatt összegyűlt anyagból készült el a *Rădăcini. Despre maghiarii din Moldova (ceangăii)* című könyv, amit az akkor már nyugdíjban lévő Perka tanár úr saját költségén jelentetett meg, a hírek szerint 200 példányban. Mégpedig román nyelven, hogy az anyanyelvű oktatás hiányában olvasni csak románul tudó csángó magyarok is megismerhessék, amit magukról tudniuk kell vagy legalábbis kellene. Csak a csángók szájából való, moldvai magyar tájnyelven elhangzott szövegeket közölte Perka eredeti

formájukban úgy, hogy mellé helyezte románra fordított megfelelőjüket is.

Most pedig, a Kariosz Kiadó jóvoltából, Iancu Laura fordításában magyar nyelven is megjelent Perka Mihály munkája. A közölt szövegeket a szerző két nagy fejezetre osztotta: az elsőbe azok kerültek, amiket a moldvai *csángó magyarokról* mondtak vagy írtak, a másodikba pedig, amiket csángó vagy csángó származású emberek mondtak vagy írtak *egymásról, magukról*, vagy amit az ő beszédjük nyomán rögzítettek. Előre kell bocsátanom, hogy a könyvben nem találtam olyan anyagot, amit a szerző, Perka Mihály maga gyűjtött volna a szabófalviaktól vagy más falvakban élő magyaroktól, bár elvéve előfordul néhány szövegrész, ami saját testvérétől vagy rokonától való, s föltételezhető, hogy a szerző közvetlenül jegyezte le. De a könyv anyagának túlnyomó része már megjelent vagy legalábbis leírt szövegek idézete. Hasonlóképpen igen ritkán fűz megjegyzéseket Perka Mihály a közöltekhöz, de arra nem is igen van szükség, hiszen beszélnek – tájékoztatnak, panaszkodnak, vádolnak – ezek a dokumentumok önmagukban is.

A könyv első fejezete a *Kik a csángók?* címet viseli, és nyolc olyan idézetet tartalmaz, ami fölkeszíti az olvasót a könyv témájára és a szerző elszántságára. A Demény Lajostól való mondatok nem hagynak kétséget Perka igazság iránti elkötelezettsége felől. „Tudjuk jól – idézi a bukaresti „Nicolae Iorga” Történelmi Intézet történész munkatársát –, a csángók problémája nem az, hogy száz évvel ezelőtt mit írtak róluk a magyar vagy a román szerzők, és nem is az, hogy mit írnak róluk ma. A csángókérdés egy politikai döntés kérdése, sorsuk a román kormány döntésének függvénye, az ti., hogy mikor és milyen mértékben ismeri el a csángómagyarok jogait, azt, hogy legalább a vallási szertartások és az oktatás nyelve anyanyelvű lehessen, továbbá: mikor hagy fel az erőszakos elrománosítással, ha egyáltalában kész lesz valaha is ilyesmire, még mielőtt a világot kész tények elé állítaná, ti. a teljes mértékben és végérvényesen elrománosított csángókat.” Hát ez bizony világos beszéd és nem is áll messze az igazságtól. Ezért talán nincs is sok értelme Perka Mihály

két nyelven is megjelent könyvének, hiszen a *végzet* ellen nem lehet a siker reményével küzdeni. De mert tudjuk, hogy az élet során mindig a remény hal meg utoljára, továbbá mert azt is érezzük – ha máshonnan nem, hát Babits nyomán –, hogy „vétkesek közt cinkos aki néma”, elismeréssel kell adóznunk Perka tanár úr hatalmas vállalkozásának, aminek során összegyűjtötte és közkinccsé tette a moldvai csángó magyarok sorsáról szóló dokumentumokat.

A 70 oldalnyi Bevezető nem más, mint a csángók keserves sorsa és nyomorúságos helyzete miatti panaszárdat. Valóságosan is áradat, a felgyülemlett méltánytalanságok, igazságtalanságok, az igaztalan vádaskodások szinte egymásba torlódó, sokszor időrendet sem tartó felsorolása, nyilvánvaló hamisítások és rosszindulatú hazugságok szová tétele és kézenfekvő cáfolata. Perka körültekintő forráskutatásának eredményességét dicséri, hogy idézheti az ortodox püspök és történész, Melchisedec Ștefănescu szavait, aki joggal állapította meg, hogy a Moldvában tevékenykedő, többségükben olasz és lengyel misszionáriusok – tisztelet a ritka kivételeknek – „nem vallási, hanem politikai missziót végeztek”. A témában jártas olvasó szinte szégyenkezik, hogy a szerzőnek milyen égbekiáltó valótlanosságok cáfolatához kell alacsonyodnia, mintha egy természetrajzi könyv írója az ég kékségét, a hó fehérségét és a varjak feketeségét lenne kénytelen bizonygatni. De a témában járatlan olvasó ebből az információhalmazból ismerheti meg, hogy micsoda *igazságtól való félelmek* teremtették a moldvai csángó magyarok eredetéről szóló teóriáikat. Amiknek egyetlen céljuk, hogy az igazság ki ne derüljön. A Perka Mihály által bemutatott szövegekből természetesen mindig kilóg a „lóláb”. Mint a moldvai csángó magyarok magyarságát csángó létére eltagadó, szabófalvi születésű Rab Mihály püspök (1925–1944), aki Mihai Robu néven is elszólta magát egy őszinte pillanatában, mondván, hogy „Otthon, a szülői házban magyarul beszélgettünk, úgy, ahogy ezekben a falvakban beszélnek. Ma is tudok úgy beszélni, de ha kezembe veszek egy könyvet vagy egy újságot, szótár nélkül nem boldogulok.” Nyilván a püspök úr sem az iskolában, hanem szüleitől tanulta a magyar nyelvet, akik hasonlóképpen nem

pallérozhatták anyanyelvüket az iskolában. De Rab Mihály püspököt nem aggasztotta, hogy népe éppen az ő „uralkodása” idején vesztí el anyanyelvét, még erőltette is, hogy a moldvai katolikus templomokból kitiltassék a magyar szó, bár püspökelődje, Dominique Jacquet 1897-ben írt levelében még azon az állásponton volt, hogy „A katolikus egyház tisztel minden nyelvet és kötelezi szolgáit, hogy megtanulják és beszéljék azon nép nyelvét, amely rájuk van bízva”. A moldvai katolikus klérus tagjai tehát ismerve a valóságot követték el híveik ellen a bűnt, mégpedig a Vatikán jóváhagyásával, amint azt Meinolf Arens német kutató is megállapította az egyház szerepéről a csángók elrománosítását tárgyalva.

Mindez ismeretes lehet azok számára, akik már régebről tájékozódnak a moldvai csángó magyarok sorsát meghatározóan befolyásoló politikai és egyházi erők végzetesen összefonódó működéséről, de Perka könyvéből megismerkedhetünk e sorsfordító erők érvényesülésének eddig kevésbé ismert hátteréről is. 1989 decemberét követően, miután Romániában látszólag megszűnt a diktatórikus, „nemzeti kommunista” rendszer, még egy Diszkriminációellenes Nemzeti Tanácsot is alakítottak, amely nem térhetett ki az elől, hogy a pusztinai Szent István Egyesületnek a magyar nyelvű vallásgyakorlat megtagadása miatti panaszát ne tárgyalja. Mi sem mutatja azonban jobban e Tanács súlytalanságát, mint hogy a tárgyban *valamennyi* romániai katolikus püspökséghez eljuttatott kérdéseikre a jászvásári püspökség – állam az államban – még csak nem is válaszolt. Így aztán a szépen hangzó Diszkriminációellenes Nemzeti Tanács megállapította, hogy a Romániában működő római katolikus püspökségek területén – elhallgatva, hogy a jászvásári kivételével – „az anyanyelv használatának a vallási életben semmiféle akadálya nincs”. Vagyis szemérmetlenül megkerülték a kérdést. Mennyivel tisztességesebben nyilatkozott a Bákóhoz közeli Nagypatakon született Kósa Antal, a moldáviai Kisjenő (Chișinău) római katolikus püspöke, aki nyilván jól ismeri a moldvai katolikus klérust mozgató erőket, és egy kerekasztal-beszélgetésen kijelentette: „Az igazság az, hogy nem tudom, mit lehetne tenni, hogy mindazok az emberek, akik

magyarnak érzik magukat Moldvában, akár már holnap, de mindenképpen minél hamarabb magyarul hallgathassák az Evangélium szavait”. A konklúziót pedig a német Meinolf Arens vonta le, megállapítva, hogy Moldvában a Mihai Robu idejében „újonnan alapított belföldi papság körében hamar sikert aratott az etnikailag homogén román állam létrehozását célzó ideológia”, amit joggal nevezett „klerikális fasizmus”-nak.

Hogy a helyzet 1990 után sem változott érdemben, azt bizonyítja a Perka házaspár kilátástalan küzdelme az 1992. évi népszámlálás adatainak állami és egyházi ráhatással történő meghamisítása ellen, amit még egy-egy lelkiismeretesebb polgármester sem tudott „leállítani”. De volt olyan is, aki „a rá irányuló nyomás hatására és pozíciója védelmére családjával együtt” az ortodoxiába menekült, mint Halasfalva (Hălăucești) polgármestere, hogy aztán ő maga támadja „alattomos módszerekkel” a csángókat. Hasonlóképpen a „következmények nélküliség” jellemezte az Európa Tanács által megbízott Tytti Isohookana-Asummaa finn diplomata részletes jelentése nyomán megfogalmazott ajánlásokból csak az anyanyelvű oktatás lehetőségének nagy nehézségekkel történő megteremtésében mutatkozott eredmény, de az anyanyelvű vallásgyakorlat területén szinte semmi. Hatástalan maradt a Pro Európa Liga jelentése is, amely többek között megállapította, hogy „a csángók számára a pap és a rendőr jelenti a legfőbb hatóságot, s ezek folyamatosan nyomást gyakorolnak a magukat magyar származásúaknak valló csángókra, arra készítetvén őket, hogy lemondjanak erről az önmeghatározásról”. Ez a rendkívül visszafogott fogalmazás természetesen egyáltalában nem érzékelteti a nemegyszer tapasztalható súlyos megaláztatásban, sőt pogromszerű erőszakban jelentkező „késztetést”.

A következő nagyobb fejezet a moldvai csángó magyarokról szóló, különböző forrásokból való dokumentumokat tartalmazza. Persze az idézett 42 szerző csak elenyésző töredéke annak a több ezernek, akik a csángókról írtak – jót vagy rosszat, jól vagy rosszul, igazat vagy igaztalant. Perka Mihály gondosan megválogatta a legtisztességesebb

forrásmunkákat, amelyek sora – időrendbe szedve – Petrus Deodatus és Marcus Bandinus 17. századból való jelentéseitől kezdve Zöld Péteren és Weigand Gusztávon keresztül Domokos Pál Péterig és Mikecs Lászlóig tart. Perka Mihály érthető módon elsősorban szülőfaluja és környéke csángó magyarjaira vonatkozó, Szabófalvával és az „északi csángók”-kal foglalkozó művekből emel ki részleteket. Válogatási szempontjain természetesen lehetne vitatkozni, de úgy érzem, hogy Perka rendszerint itt is a lényegre tapintott, jó érzékkel nyúlt mind a magyar, mind a román szerzők műveire, hiszen ez utóbbiak is papírra vetettek a csángókról fontos és hiteles sorokat.

Néhány kevésé ismert, sőt akár újdonságnak számító dokumentumot is találunk ebben a válogatásban. Ilyen például a magát Mihai Robunak nevező jászvásári katolikus püspök (1925–1944) Ion Antonescu miniszterelnökhöz küldött nyilatkozata, amelyben a trianoni békediktátummal elcsatolt erdélyi területek egy részének a bécsi béke értelmében történt visszatérése miatti román hisztéria moldvai magyarokra való kiterjesztése ellen tiltakozott, mivel az – ebben a hazugságugbanban – a katolikus papokat is fenyegette, veszélyeztetve a csángók elrománosításában szerzett „érdemeiket”. A püspök ebben a „nyilatkozatban” előszedte Pal Iosif nemrég kitalált elméletét (*Catolicii din Moldova sunt români neaoși*, 1941.), ami azt bizonygatja, hogy a csángók őseredeti románok, továbbá Petru Râmneanu náci fajelméleten alapuló munkáját (*Grupele de sânge la ceangăii din Moldova*. Buletin Eugenice și Biopolitic 1943. 1–2. 51–65.), hogy a saját szája íze szerint magyarázza a csángók „biológiai összetételét”. De azért – mint aki maga sem hiszi teljesen, amit leirt – a püspök úr zárójelben megjegyzi: „lehetséges, hogy a moldvai katolikusok között valaki magyarnak vallja magát”, de ez csak egy „régí szokás maradványa”.

Hasonlóképpen újszerűnek tűnnek azok a hírszerzői dokumentumok, amelyek azt mutatják, hogy ezek az „őseredeti románok” Szabófalván, 1942-ben – rációfolva püspökökre – „a bensőségesebb körökben – családban, kocsmában, utcai csoportokban, a mezőn... magyarul beszél és néha katolikus etnikai eredetükről is beszélnek. [...] A katolikus klérus a

legnagyobb erőfeszítéssel próbálja a lakosság fejébe beleverni, hogy az ő etnikai származásuk román, csupán a katolikus vallás különbözteti meg őket az ortodox románoktól.” A hírszerző szolgálat jelentései meglepően őszinték. Egy 1942 novemberében kelt irat szerint „...a katolikus papság az állam kegyeibe akar beférközni, és azt szeretné elérni, hogy ez utóbbi szemet hunyjon hegemoniájuk kiteljesedése fölött”. Ebben az időben tehát a fasizálódó román állam és a változatlanul a csángó magyarok elrománosításán fáradozó katolikus egyház, egymás iránti bizalmatlansággal és különböző indíttatásokból, de a közös cél érdekében összefonódva működött. Hasonlóképpen történt a kommunista román állam és a moldvai katolikus papság együttműködése a csángók identitásváltása érdekében. A Szekuritáté és a moldvai katolikus klérus, bár szinte mindenképpen egymás ellenfelei voltak, a moldvai magyarok minden etnikai megnyilvánulása ellen nagy egyetértésben léptek fel, amint az a Varga Andrea történetesszel készült interjúból kitetszik. A kommunisták is a Dumitru Mărtinás által kiötlött teóriát „veszik elő a naftalinból”, kicsit leporolják és még meg is fejelik. Az interjúból az is kiderül, hogy az egyház és a „Szeku” együttműködése két szakaszban köttetett meg, az elsősben a papok még kérték magukat, de a másodikban már – föltehetően minden negyedik római katolikus pap – „önkéntesen és túlbuzgóságot tanúsítva szolgálta” a politikai rendőrséget. Ehhez a magam részéről csak annyit tehetek hozzá, hogy néprajzi gyűjtőútjaim során gyakran találkoztam a csángókat terrorizáló mindkét intézmény képviselőivel.

Perka Mihály könyvének II. része, a teljes kötet mintegy egyharmada olyan dokumentumokat tartalmaz, amelyeket – egy híján – moldvai születésű csángó emberek írtak. Az írások sora azokkal a panaszkodó levelekkel kezdődik, amelyeket a csángó magyarok írtak (diktáltak?) és küldtek a Vatikánba, különböző főpapokhoz, a Szent László Társulathoz vagy éppen Yrjö Wichmann finn nyelvtudóshoz. Több levél panaszodik a lengyel püspökökre és papokra. „*élő szóval nem beszélhetik el mindazt a pusztítást, amit a lengyel püspökök elkövettek a*

helyszínen”; „*a lengyel püspökök [nyomán] káosz és ellenségeskedés uralkodik*”. A szabófalviak az olasz misszionáriusokra panaszkodnak, akik „*erőhatalommal akarnak rajtunk lakni, nem úgy viselik magukat az mint az regula kívánná, hanem részegesek, asszonember után járók, azokkal converzálkodnak, rútt fertelmes életet viselnek, mely minden embereknek, de műneikünk magyaroknak leginkább nagy botránkozásunkra vagy...*” és így tovább, azzal fenyegetőzve, hogy „*inkább megselekedjük azt, hogy az oláhok szikzmájára állunk*.” A Román mellett Tamásfalva lakói 1889-ben kelt, a Szent László Társulat elnökéhez írt levelükben pirulással vallják be, hogy ők már csak névleg magyarok, mert „*elvesztették végképpen anya nyelvüket, de ennek nem ők, hanem Isten és az emberek előtt igazat szólva, lelkészek az oka. Nem volt Magyar pap, nem volt iskola, ki fölkarolta volna a magyar nyelvet és így végképpen ki holt [...] sőt vallásunk is veszedelemben forog, született gyermekeiket pap hiányában az oláhoknál keresztelteti a nép, szentségek nélkül halnak meg a katolikus hívek*.” A kákovai, nagypataki és újfalu csángó magyarok 1930-ban XI. Pius pápához küldött, 1327 személy által aláírt levelükben amiatt könyörögnek *Szentséges atyánknak*, mert „*az magyar nyelvet el akarják minden képpen tiltani. Az szent mise előtt való imádságokat oláhhul végzi a kántor, az ifjak ameddig oláh nyelven nem tudnak imádkozni, hát házasságra nem léphetnek. Öregeink, vagy fiatal asszonyaink, akik oláhhul nem értenek, el vannak az gyontato széktől üldözve. Krisztus Jézus szent földi helytartójához bizakodó szemekkel emeljük fel tekintetünket és térden álva könyörgünk mű, kicsikék és nagyok, férfjak és fejrénépek, hogy könyörüljön meg rajtunk és adjon nekünk nyelvünk béli magyar papot, nehogy a pásztor nélkül maradt nyai az ortodoxianak vagy bapstizták tanainak utjaira tévedve örökre elpusztuljon*.” Ilyen és hasonló panaszlevelek tucatjaival lehetne és kellene is elárasztani a nemzetközi kisebbségvédő szervezeteket – ha léteznének ilyen hatékonyan működő szervezetek, amelyek odafigyelnének a képviselt panaszaira.

Még ennek a fejezetnek a második részében Perka Mihály hat olyan írást közöl, amely kiváló

moldvai csángó személyiségeket mutat be, olyanokat, akik nemcsak emelt fővel vállalták magyarságukat, de vállalkoztak csángó magyar népiük érdekeinek és értékeinek képviseletére is. Ezek a minden tisztelet megérdemlő emberek név szerint Petrás Incze János, Klézse tudós és mártírságot szenvedett papja, a dormánfalvi születésű Ferenc János, a *Kunok és püspökségeik* című kiváló munka szerzője, Lakatos Demeter szabófalvi csángó népköltő, Erdős Szászka Péter, ugyancsak Szabófalva és a szomszédos Traján amatőr helytörténész, a lujzikalagori születésű Horváth Antal, akit Gyulafehérváron szenteltek pappá, majd összegyűjtötte és csíkszentdomokosi plébánosként a saját költségén kiadta a moldvai katolikusokra vonatkozó adatait, valamint Kósa Antal, a Nagypatakon született s a Moldovai Köztársaság Kisjenő – Chişinău – nevű fővárosában püspökként szolgáló főpap, aki azon ritka moldvai születésű papok közé tartozik, akik püspök létükre sem röstellik magyar származásukat. Mindegyiküktől idéz valami fontosat, a csángókra jellemzőt, értékeset. Ezt a sort is bőven lehetne folytatni, s reméljük, lesz is, aki folytatja, sőt tovább gyarapítja.

A következő fejezet a *Csángó krónika* címet viseli, anyagát a szerző Gazda József *Hát én hogyan siratnám* címmel megjelent, páratlanul gazdag ismeretanyagot tartalmazó könyvéből válogatta. A könyv Gazda József más témákban is bevált módszerével készült, a csángó paraszti élet különböző nemű és korú képviselőinek vallomásaiból válogatott szét és csoportosított újra össze a maga sajátos szerkesztői elképzelése szerint. Ezekből a hangfelvételekről lejegyzett, forrásértékű, a csángó magyar tájnyelvet is érzékeltető szövegekből válogatott Perka tanár úr egy csokorra valót. Elsősorban olyan megszólalásokat, amelyek a csángók identitásával, életmódjával, történelmével, gazdálkodásával, hagyományos gyógyításuk módszereivel, építkezésével, a háborúban való részvételükkel, párválasztásával, házassági szokásaival, hadifogságba hurcolásukkal, aztán az erőszakos kollektivizálás keserveivel foglalkoznak, el egészen odáig, amikor *„megcsinálta Csauseszku, hogy ökor, tehén, s disznó lett az emberből, mert nem hiszen mán az Istenben sem”* – ahogy egy gorzafalvi asszony panaszkolta.

Végezetül a moldvai csángó magyarok talán legismertebb kincseiből, az archaikus népi imádságok gazdag tárházából válogat Perka Mihály. Jó érzékkel idézi az erdélyi Nagy Olga néprajzkutató szavait, aki szerint a moldvai katolikusokat nehéz sorsuk „vallási önellátásra kényszerített”. „A népi színezetű vallásgyakorlás következtében a középkori imahagyomány sajátos folklorizáción ment át, másfelől fokozatosan személyes, intim imaforrássá vált. Minthogy az imákat csak titokban, személyes közegben mondhatták, a szövegek az egyéni alkotókészségek szerint variálódtak, páratlanul gazdag imahagyományt teremtve ezáltal. Az imaszövegek a népi alkotókészség, a műfajon belüli sokszínűség ékes példái.” Ékesen cáfolják továbbá azt a tudatlanságból vagy rosszindulatból fakadó elméletet is, miszerint a moldvai csángók erőszakkal magyarított románok lennének, hiszen ezek az archaikus népi imák a magyar kultúra legmélyebb, középkori gyökerű rétegeiből valók. Bár számos forrásból tudjuk, hogy a „székelyes” és a „déli” csángók körében is számos archaikus imádsággal éltek, Perka könyvében csak Szabófalváról 20, és a környékbeli, magyar örökséggel rendelkező településekről (Kelgyest 7, Jugán 5, valamint az innen kirajzoltokról (Baluszt 1, Ploszkucén 2) való imádságokkal találkozunk. Ezeket egészíti ki 24 rövid prózai szöveg, továbbá többféle kötött szöveg (proverbium, *mongyikálás*, Wichmann gyűjtötte *mondások, találások*, világi dalok, menyasszonybúcsúzó). Aki figyelmesen olvassa ezeket a szövegeket, rá kell jönnie, hogy legtöbbjük igencsak ismerős a Kárpát-medencén belüli magyar folklór hagyományosabb rétegeiből, ahonnan magukkal hozták a 13–15. században Erdély mezőségi vagy székelyföldi részéről különböző okokból Moldvába érkezett magyarok. És ahogy ők őrizték ezeket a művelődéstörténeti kincseket napjainkig, úgy őrizték ezek őket.

Miután gondosan átolvastuk Perka Mihálynak akár a *Rädacini*, akár a *Gyökerek* címet viselő könyvét, a magunkévá tett ismeretanyag méltánylásán túl fejet kell hajtanunk a példátlan szellemi és manuális teljesítmény előtt, amivel a szerző egy mérete ellenére mégiscsak „Isten háta mögötti”, tudományos

forrásoktól jórészt elzárt településen, közössége egy részének ellenségesre korbácsoltsá korbácsoltsá korbácsoltsá közepette összegyűjtötte könyve hatalmas nyersanyagát, s a túlnyomó részben másodközlésnek szánt dokumentációt célszerűen csoportosítva szűkebb és tágabb közössége számára hozzáférhetővé tette. A munkája során tapasztalt nehézségek közül talán a hatalmas anyag bőségével kellett leginkább megküzdenie, hiszen csak Szabófalváról és az úgynevezett „északi csángók” gazdag műveltségéből akár háromszor ekkora könyvre is teltet volna.

Úgyancsak fejet kell hajtanunk a könyvet fordító és szerkesztő Iancu Laura néprajzkutató teljesítménye előtt, akinek göröngyös és meredek utakat kellett megtennie – az út hosszáról nem is beszélve – nem mindennapi felkészültséget igénylő munkája során. Hiszen a fordítás önmagában sem könnyű munkája mellett a jegyzetapparátust is ki kellett egészítenie, továbbá a román kiadásban szereplő fordítások esetleges torzításait is vissza kellett igazítani az eredeti értelemre. Fordítói megjegyzéseiben helyesen fogalmazza meg Iancu Laura Perka könyvének azt az egyik legfontosabb értékét, hogy „a román–magyar források egymás mellé helyezésével, a két ország legjelesebb szaktekintélyeinek párhuzamos idézésével arra is

rávilágít, hogy a moldvai magyar népcsoport likvidálásában nem a románság, nem a román tudományosság, hanem a római katolikus egyház, a politikum és az oktatás vállalt szerepet. Nyilvánvalóan nem általános értelemben, hanem a folyamatban konkrétan részt vállaló – vezetői és döntési jogkörrel rendelkező – személyek tevékenysége révén.”

Végezetül egyetlen nyitott kérdés marad a recenziens számára. A szerző könyve mottójaként azt írta föl, hogy „*Aki szomját – nyilván tudásszomját – tiszta vízzel kívánja oltani, annak a FORRÁSOKHOZ vezető úton meg kell küzdenie az ellenséges áramlatokkal.*” A fordító Iancu Laura úgy látja, hogy könyvének első részével Perka a román olvasókat kívánta tájékoztatni a moldvai katolikusok történetéről, a kötet második részét pedig elsősorban a moldvai katolikus olvasóknak szánta. Jó lenne tudni, hogy a két „célcsoportból” vajon hányan olvasták el – nem csak úgy, hogy „belenéztek” – ezeknek a kétségtelenül szellemi elmélyültséget és lelki fölkészültséget és elkötelezettséget igénylő könyveknek bármelyikét úgy, hogy el is gondolkodtak rajta, és meg is értették üzenetét.

Halász Péter

Újkígyós, Békés megye, Moldva...

Harangozó Imre: Napkeleti kalászat... Válogatott tanulmányok, írások, naplók, fényképek. Tortoma Könyvkiadó, Barót 2020. 240 old.

A szántóföldeken ritka, de az irodalomban annál gyakoribb eset, hogy a termés javának betakarítását követően maga az aratógazda „tállózzon”, azaz gyűjtse össze a tarlón maradt, elhullott kalászsokat. De hát így van ez rendjén, hiszen ő ismeri leginkább a termése széthullatott kalászaiban rejlő értékeket, amik szétszórva csupán az ég madarainak nyújthatnak – ha rátalálnak a lehetséges olvasók – táplálékot.

Am tudatos olvasókban hiányos korunkban ritka az olyan elkötelezett érdeklődés, amely elszántan kinyomozná és számba venné valamely szerző szanaszét hullott, hullatott „kalászeit”. Ezért jó, ha az ilyen tallózást, vagyis *kalászsólast* maga a szerző végzi el, s nem bízza a – vagy hálás, vagy hálátlan – utókorra. A tanulmánykötet Előszavát író *Both Imre* újságíró, a könyv hátoldalát díszítő képen látható Elekes D.

Halász Péter (1939) – agrármérnök, néprajzkutató, ny. főtanácsos, Gyimesközéplek, tatrosmente@gmail.com